

Politološka lektira: Što čitati

Ivan Prpić: Doba politike

Disput, Zagreb, 2016.

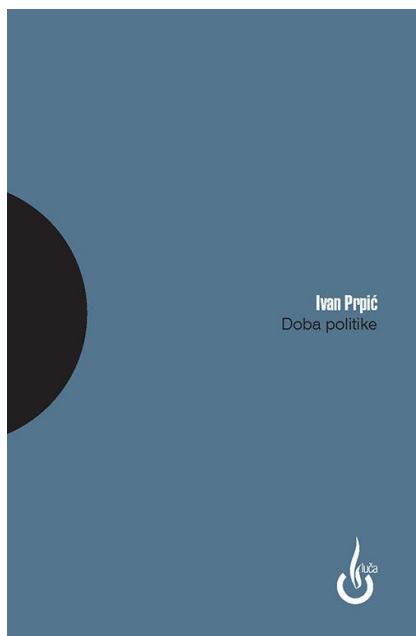
Ivan Vladova

diplomand na Fakultetu političkih znanosti

Sveučilišta u Zagrebu, ivan.vladova@studenti.fpzg.hr

Knjiga *Doba politike* izbor je najdragocjenijih djela pionira hrvatske politologije Ivana Prpića. Kao diplomirani filozof, *ab ovo* se uključio u realiziranje nove društvene discipline u Hrvata te je od samoga početka djelovao na Fakultetu političkih znanosti, gdje je došao do statusa emeritiranog profesora. Iz mnoštva napisanih djela, ponajviše članaka i studija, izdvaja se izvrsna knjiga *Država i društvo*. Prpića ponajviše karakterizira anegdotalna ostavština njegovih britkih predavanja, a *Doba politike* nam pruža djelomičan uvid u temeljne znanstvene interese koji su ga okupirali. Prpić se u svojoj karijeri ponajviše bavio potragom za preciznim određenjem pojmova kao što su politika, država, nacija te politička znanost. Njegov doprinos hrvatskoj politologiji objedinjen je u knjizi *Doba politike* koja je sadržajno podijeljena u niz tematskih jedinica koje redom obrađuju pojmove politike, države, društva, ali i razmatraju socijalističke poretke, poteškoće hrvatske posttranzicijske politike te fenomen fašizma. Knjigom su zapravo objedinjeni autorovi eseji, intervjui te predavanja kao nezaobilazni prilozi za razumijevanje politike.

U prvom poglavlju, naslovljenom *Politika i znanost o politici*, autor nastoji definirati pojam politike i pružiti plodno intelektualno tlo za rehabilitaciju znanosti o politici kao ključnoj znanosti našega doba. Iako je dvadeseto stoljeće bilo fundamentalno doba tehnike, ono je također bilo određeno porastom interesa za društvene znanosti: „Imamo, dakle, prividni paradoks da u vijeku tehnike cvatu i razvijaju se društvene nauke“ (2016: 10). Takav razvoj situacije doveo je do toga da se Prpić posluži sintagmom doba politike, a u njemu je ključan korak precizna definicija temeljnih političkih pojmova. U tom smislu, autor pojmu politike pristupa iz perspektive onih autora koji razumiju pojam politike kao demokratske invencije. Politika je djelatnost samosvjesnih građana koji prekidaju uzročno-posljedični niz prirodnih zakonitosti te sami stvaraju političku zajednicu kojom samoupravljaju. Pretpostavka za ovakvo poimanje politike jest najzad izvojevana politička sloboda poradi koje se politika nizom povijesnih okolnosti našla u situaciji da gubi karakter prinude i prisile. Politika nije nešto što je čovjeku izvanjsko, ona je djelatnost svih građana koji žive u dobu politike te nužno stvara predispozicije za disciplinu koja ju ima za svoj predmet. Prpić se posvetio pobližem razmatranju studija politike u okviru svojeg komentara na plan nastave Fakulteta političkih znanosti: „Pitanje plana nastave na Fakultetu eminentno je znanstveno pitanje“ (2016: 45). Pristupom političkog znanstvenika, Prpić je britko primijetio da postoje dva različita određenja političke znanosti. S jedne strane, postoje shvaćanja da je ona zasebna znanost s vlastitim

predmetom i metodom, a s druge strane postoji shvaćanje koje negira zasebnost političke znanosti.

Potonje stajalište pretpostavlja da za izučavanje politike nije potrebno kreirati novu znanost, nego da se ona treba nastaviti proučavati iz perspektive već formiranih društvenih i humanističkih znanosti poput sociologije i filozofije. Prpić obje te orijentacije kritički sagledava te ih povezuje s dilemom oko moderne demokratske države. Ta immanentna ambivalencija novovjekovne demokracije koja debatira ulogu države kao one instance koja ostvaruje političku slobodu (ili je pak ta sloboda ostvarena izvan države) utječe i na sâm u političku znanost.

Posebno je zanimljivo poglavlje *Država i društvo*, koje nastoji teorijski odrediti pojam države. Traganje za tim pojmom uvelike je zaokupilo Prpića koji se priklonio stajalištu da je država specifično moderan projekt, povijesno stvoren tip vlasti nastao na Zapadu, a koji proizlazi iz „kapitalističkoga građanskoga društva u kojemu su odnosi društvene proizvodnje i reprodukcije bitno strukturirani kapitalističkom robnom proizvodnjom“ (2016: 57). Ona je apstraktan pojam, nepersonalizirani tip vlasti koji se ne poistovjećuje niti s vlastodržcima niti s onima nad

kojima se vlada. Pojam države autor je etimološki i teorijski opisao, a njene početke vidi u apsolutističkoj monarhiji: „Apsolutistički je režim istovremeno babica i tlačitelj ranoga kapitalističkoga društva“ (2016: 72). Stoga je apsolutizam stvorio pretpostavke za nastanak države jer je sredstva i funkcije vlasti centralizirao i koncentrirao na monarhov dvor. Dolazi do prevladavanja staroga feudalnog društva stvaranjem jedinstvenoga centra s monopolom nad sredstvima fizičke prisile. Apsolutizam je ekonomskim reformama stvorio preduvjete za rast nove klase koja je građanskim revolucijama izvojevala onaj tip zajednice koji će osigurati nesmetano funkcioniranje i kretanje kapitala. Štoviše, ta se nova zajednica unutar sebe raspodijelila na dvije instance – političku državu i građansko društvo, a odnos tih sfera „središnji su problem i gotovo svih novovjekovnih društvenih znanosti“ (2016: 78). Prpićeva je sugestija, pak, da se ne zadržimo samo na razmatranju međudnosa države i društva, jer nam to govori samo odnosima prema unutra, a „odnos prema vani sukonstitutivan je za poimanje države“ (2016: 112). Potrebno je razumjeti da se država uspostavlja kao vrhovna suverena vlast te kao takva stoji nasuprot demokraciji i diktaturi. Ona ustanovljuje zajednički interes pojedinaca kao privatnih vlasnika, ali ne i zajedničku dobrobit. Prpićev pojam države je složen, problematiziran je u totalitetu i zazire od redukcionizma.

Prpić se kritički osvrće na procese propasti socijalističkih poredaka te proces zbiljske konstrukcije hrvatske države u posttranzicijskom razdoblju u poglavljima *Komunizam, pluralizam i nacija* te *Država i demokracija*. Naime, komunistički su poredci propali zbog stanovitih značajki koje su im svima zajedničke. Primarno, imali su poteškoće u kreiranju društvenoga sloja zainteresiranog za njegovo održavanje. Svi su se ti poredci temeljili na vodećoj ulozi komunističke partije koje su do 1980-ih godina napustile izvorne komunističke vrednote. Štoviše, Prpić dodaje opasku da je politološki preciznije govoriti o komunističkim organizacijama jer te partije nisu, strogo uzevši, bile poput klasičnih političkih stranaka. Te su organizacije uzdignute na razinu suverena, ukidajući razliku između društva i države. Jedan od problema tih organizacija je bila činjenica što nisu uspjele u politiziranju širih društvenih slojeva, svodeći politiku na puku tehniku vladanja. Usko s tim vezana je i benigna definicija same zajednice i zakona. Naime, u socijalističkim definicijama zajednice dolazi do toga da velik dio ljudi po zadanome ne spada u tu ekskluzivnu zajednicu te je onemogućena orijentacija građana u djelovanju prema zakonu. Nadalje, komunističke su organizacije ukinule građansko društvo, preuzevši na sebe ulogu ispunjavanja ljudskih potreba. U tu svrhu je ukinuta politička sloboda, a našavši se u nemogućnosti ispunjavanja preuzete uloge, komunistički su poredci zaglavili u krizu. Nisu opravdali izostanak slobode zato što nisu uspjeli zadovoljiti ekonomske potrebe ljudi, pokapajući tako vlastiti legitimitet: „Jedna od najlošijih osobina komunističkih poredaka bila je da su pojedince učinili nesposobnima da preuzmu odgovornost za vlastitu egzistenciju“ (2016: 157). Komunistički se poredci nisu konstruirali kao poredci političkog pluralizma i stoga nisu dugo opstali. U jugoslavenskome slučaju, kočnica je bila nemogućnost vlastodržaca da se politički reformiraju. Reforme koje su išle prema stvaranju tržišnih obrazaca i k većoj demokratizaciji, nisu bile kompatibilne s postojećim obrascima vladanja, a to je dinamika koja na duge staze nije jamčila preživljavanje režima.

Prpić se podosta fokusirao i na dječje bolesti rane hrvatske države i demokracije. Analizirao je nedostatke u definiranju temeljnih političkih pojmova, ponajviše problematično poistovjećivanje države i naroda u ustavu, koje zanemaruje činjenicu da je država nepersonalizirana tvorba. Loše razumijevanje politike te nepoznavanje odnosa države i društva te države i demokracije vidljivo je u zakonima i u nastupima političke elite. Isto tako, Prpić je primijetio i izostanak sustavnih teorija stranaka u hrvatskoj politologiji, što neupitno predstavlja anomaliju jer su stranke od vitalne važnosti za stabilnu demokraciju. Naposljetku, neupostavljena jaka vladavina prava u Hrvatskoj ostaje velika boljka hrvatske demokracije. Sve ove mane hrvatskoga političkog života su uzrokovane zakašnjelom uspostavom države i građanskog društva, bahatošću političke elite i općenito naslijeđenom političkom (ne)kulturom. Analizirajući hrvatsko pristupanje Europskoj uniji, Prpić nastoji rasvijetliti način na koji multinacionalna Unija može uozbiljiti ideale političke slobode, unatoč tome što se ne radi o nacionalnoj državi (*mainstream* u hrvatskoj politici bila je ideja da je potpuna sloboda ostvarena samo čistom nacionalnom državom). Prpićevi komentari na društvena zbivanja 1990-ih ističu predanost ideji intelektualnoga pristupanja fenomenu politike. Jer nije, kako Prpić kaže, u politici riječ „samo o političkoj eliti, riječ je o svima nama, prije svega o intelektualnoj eliti“ (2016: 230).

Završno poglavlje, *Fašizam i antifašizam*, analizira fašizam kao jedan, uz liberalizam, od oblika građanske vladavine. Prpić se teorijski oslanja na argumentaciju Reinharda Kühnla, uz vlastite nadopune. Fašizam se javlja u zreloj fazi kapitalističkoga društva, i to u trenutku kada se pojavljuje rascjep između ustavnih normi građanske države i njihovih društvenih pretpostavki. Pri analizi fašizma, potrebno ga je sagledati s tri njegova objedinjujuća aspekta, a to su: pokret, ideologija i sustav. Pokretom dominiraju gubitnici tadašnjeg tipa kapitalizma, a ideologija zadovoljava sljedbenike jasno identificirajući krivca za tadašnje stanje. Sâm fašistički sustav tada služi za prevladavanje krize kapitalizma te stvara pretpostavke za imperijalizam. Na djelu je svojevrсни savez fašističkog pokreta i vladajuće klase, održavan terorom. Također, Prpić ističe da Kühnlom svrstavanju fašizma u oblike građanske vladavine treba prethoditi pojmovno određenje građanske vladavine. Zbog toga njemački politolog nije uspio iznijeti, iako je imao pretenzije na to, opću teoriju fašizma, zadržavši se na teoriji nastanka fašizma u jednoj državi Kühnl nije precizirao u potpunosti povezanost liberalizma i fašizma, a pitanje je je li to uopće bilo i moguće: „Zajedništvo tih dvaju pojavnih oblika bilo bi moguće izvesti tek ako se pretpostavi njihova zajednička bit i pokaže logična nužnost njezina pojavljivanja u ovim oblicima“ (2016: 260). Naposljetku, Prpić smatra da se antifašizam nameće kao moralni imperativ našeg doba. Antifašizam ne prihvaćamo samo iz stajališta njegove principijelne razlike naspram fašizma, nego jer je on zagovaratelj političkog humanizma. Prihvaćanje stavova antifašizma omogućava očuvanje slobode, sigurnosti i vlastite pravne osobnosti. Poradi negativnih konotacija koje antifašizam izaziva kod nekih, poistovjećivanjem s komunizmom, nužno je rasvijetliti distinkciju između komunizma i antifašizma – svi komunisti su bili antifašisti, no nisu svi antifašisti bili komunisti.

Knjiga *Doba politike* izvršno je štivo za sve politologe, ali i za širu zainteresiranu javnost koja želi promišljati o politici. Prpićeva su djela autentičan primjer poimanja politike kao samosvjesne djelatnosti građana koji konstruiraju političku zajednicu. Na djelu nije skućeno poimanje politike kakvo se često da razaznati u suvremenim političkim raspravama. Prpić je bio pionir politologije u Hrvatskoj, onaj koji je pomno analizirao politološke pojmove i prenio ih postupno u svijest nove generacije društvenih znanstvenika. Upravo nam njegova djela, posebice najdragocjenija istaknuta u ovoj knjizi, ilustriraju što znači biti politolog u dobu politike.